

SZÓCIKKEK AZ IJOTEN INTERNETES JOGTUDOMÁNYI ENCIKLOPÉDIA SZERZŐI JOG ÉS IPARJOGVÉDELEM ROVATÁBÓL

Kókai-Kunné dr. Szabó Ágnes

A NÖVÉNYFAJTA-OLTALOM, A KÖZÖSSÉGI NÖVÉNYFAJTA-OLTALOM*

1. A növényfajta-oltalom – a közösségi növényfajta-oltalom

1.1. A növényfajta-oltalom

A növényfajta-oltalom a növénynemesítés eredményeként keletkező új növényfajták biológiai sajátosságaihoz igazodó, sui generis iparjogvédelmi oltalma.

A *növényfajta-oltalom tárgya a növényfajta*. A növényfajta elsődlegesen körülhatárolható, genetikai tartalmat hordozó élő anyag, amely csak tudatos nemesítői tevékenységgel állítható elő és tartható fenn.¹ A növényfajta meghatározott rendszertani egységbe (nemzetség, faj, alfaj) tartozó egyedek populációja, amely más fajtáktól morfológiai vagy élettani jellemzők alapján megkülönböztethető, a növényállománya egyöntetű megjelenésű, kiegyenlített, gazdaságosan szaporítható. Megfelelő körülmények között a fajtajellemző bélyegek változatlanok.

A föld termőterülete napjainkban is ugyanakkora, mint száz évvel ezelőtt, miközben a lakossága folyamatosan növekszik. A növénynemesítőknek termőképesebb, jobb tápértékű, a kórokozóknak és kártevőknek ellenálló, az ökológiai termesztés és az ipari felhasználás igényeit kielégítő növényfajták nemesítésével kell reagálniuk a 21. század globális ökológiai kihívásaira.² Napjainkban cél a növénynemesítés hatékonyságának, gyorsaságának és rugalmasságának fokozása is.

A növénynemesítés kiindulópontja a genetikai anyagok használata, és célja a piac igényeinek megfelelő új növényfajta előállítás. A növényfajták nemesítési módszerei a 20. század közepe óta a tudományos felfedezések és a technika fejlődésének eredményeként alapvetően megváltoztak. Hosszú út vezetett a hagyományos nemesítési eljárásoktól a géntech-

* A tanulmány a nyílt hozzáférésű IJOTEN Internetes Jogtudományi Enciklopédia (szerk. Jakab András és Fekete Balázs) Szerzői jog és iparjogvédelem rovatának (rovatszerkesztő: Grad-Gyenge Anikó, Pogácsás Anett) önálló szócikként is megjelent. Az IJOTEN szócikkeinek létrehozását és széles körű elérhetőségét az SZTNH a folyóiratban való közléssel is támogatja. Az enciklopédia elérhetősége: www.ijoten.hu.

¹ Lontay Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Szerzői jog és iparjogvédelem. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021, p. 337–342.

² Heszky László: A növénytermesztés és a növénynemesítés kihívásai a XXI. század elején. Agroforum, 2009. március 7–12.

nológiai módosításhoz³ és az új nemesítési technikák, a génszerkesztés alkalmazásához. A génszerkesztés,⁴ a precíziós nemesítés különbözik a genetikailag módosított organizmusok (GMO) létrehozásától. A génszerkesztéssel történő nemesítési eljárás során nem kerül sor sem fajtaazonos, sem fajtaidegen gén „bevitelére”.

Egy-egy új növényfajta nemesítése hagyományos nemesítési módszerekkel 10-20 év, ezzel szemben géntechnológiai módosítással és az új nemesítési technikák alkalmazásával ez az időszak lényegesen rövidebb, 3-5 év.

1.2. A közösségi növényfajta-oltalom

A közösségi növényfajta-oltalom *egységes hatállyal rendelkezik* az Európai Unió területén, azt csak egységesen lehet megadni, átruházni és megszüntetni, és a növényfajtákra vonatkozó iparitulajdon-jogok egyetlen és kizárólagos formája.⁵

A közösségi növényfajta-oltalom tárgyát képezheti valamennyi növényrendszertani nemzetséghez és fajhoz tartozó fajta, ideértve többek között a nemzetségek és a fajok közötti hibrideket is.⁶

2. A növényfajta-oltalom nemzetközi szabályozása

Az 1883-ban megkötött, az ipari tulajdon oltalmára létesült Párizsi Uniós Egyezmény⁷ 1. cikkének (3) bekezdése szerint az ipari tulajdont „legtágabban kell érteni és az kiterjed a mezőgazdaságra és a nyersanyagtermelésre, valamint minden előállított vagy természetes termékre, pl. borokra, magvakra, dohánylevelekre, gyümölcsökre, háziállatokra, ásványvizekre, sörökre, virágokra, lisztfajtákra is”. E rendelkezés alapján tartozhatnak a növényfajták is az ipari tulajdon tárgykörébe.

³ „Minden élőlény (növények, állatok, emberek) minden sejtmagjában lévő DNS (az ún. genom) tartalmazza az adott élőlény genetikai programját. A gén egy DNS szakasz, amely szerkezeti és működési egységet alkot és egy vagy több fehérje működtetéséhez szükséges információt tartalmaz. A DNS bázis sorrendjének meghatározása tette lehetővé az ún. DNS szekvenálást, amely egy DNS szakasznak, vagyis a génnek a kivágását jelenti. A gének nem tulajdonságokat, hanem enzimfehérjéket kódolnak. A gének a sejtekben lezajló anyagcsere folyamatok szabályozásán keresztül közvetve határozzák meg a növények külső és belső tulajdonságait. A genotípus a környezeti hatásokkal kölcsönhatásban határozza meg az egyed külső megjelenését, a fenotípust” – Lásd: *Heszky László: A génbankok valóban a gének bankjai lesznek a XXI. században. Tárgyalkodás, tájfajták, génmegőrzés. Nyílt nap 2009. május 22. 2009. Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottsága, Budapest, p. 54–62.*

⁴ 2020 októberében a kémiai Nobel-díjat megosztva kapta meg a francia Emmanuelle Charpentier és az amerikai Jennifer A. Doudna a génszerkesztés módszereinek kifejlesztéséért. Ők fedezték fel azt a CRISPR/Cas 9 genetikai ollót, amely lehetővé teszi az állatok, növények és mikroorganizmusok DNS-ének nagy pontosságú szerkesztését.

⁵ *Tattay Levante: A szellemi alkotások jogi védelme az Európai Unióban.* Pázmány Press, Budapest, 2014, p. 335–344.

⁶ 2100/94/EK rendelet 5. cikk.

⁷ Kihirdette: az 1970. évi 18. törvényerejű rendelet.

2.1. A növényfajták oltalmára létesült nemzetközi egyezmény (UPOV)

A nemesítőket már a XX. század elejétől kezdődően foglalkoztatta az új fajtáik szabadalmi oltalmazásának kérdése. A Növénynemesítők Nemzetközi Szövetsége a növényfajta-oltalomért (ASSINSEL)⁸ 1956-ban, Ausztriában megtartott kongresszusán kezdeményezte egy nemzetközi diplomáciai konferencia megtartását a növényfajták oltalmának szabályozása érdekében. 1957-ben Párizsban rendezték meg az első diplomáciai konferenciát, majd 1961-ben Párizsban írták alá az új növényfajták oltalmára létesült Nemzetközi Egyezményt (a továbbiakban: UPOV-egyezmény). Az UPOV-egyezmény 1968. augusztus 10-én lépett hatályba.

Az UPOV-egyezmény meghatározta a növények biológiai sajátosságaihoz igazodó oltalmi forma kereteit, és kifejezte a növénynemesítőknek a szabadalmi oltalomtól eltérő, a növényfajták biológiai sajátosságaihoz igazodó iparjogvédelmi oltalom létrehozása iránti érdekeit. A növényfajta-oltalom önálló iparjogvédelmi formaként való nemzetközi szabályozása mérőföldkő az iparjogvédelem területén.

Az 1991 márciusában Genfben megrendezett diplomáciai konferencia elfogadta az UPOV-egyezmény módosított szövegét, amely 1998. április 24-én lépett hatályba. Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege több pontosító szövegmódosítás mellett bővítette a növényfajta-oltalom terjedelmét és hosszabb oltalmi időtartamot írt elő. Az 1991. évi módosítás lényegében a szabadalmi oltalomhoz közelítette a növényfajta-oltalom szabályait.

Magyarország 1983-ban csatlakozott az UPOV-egyezmény 1978. évi szövegéhez és 2003. január 1-jén az UPOV-egyezmény 1991. évi szövegéhez.⁹

2.2. A TRIPS-megállapodás

A növényfajta-oltalmat érintő nemzetközi szabályozás történetében lényeges állomás az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény¹⁰ 1C melléklete – a *szellemi tulajdon kereskedelemmel összefüggő kérdéseiről szóló megállapodás* [Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, (a továbbiakban: TRIPS-megállapodás)] is. A TRIPS-megállapodás 27. cikk 3. bekezdésének b) pontja szerint „a Tagok kizárhatják a szabadalmi oltalomból azokat a növényeket és állatokat, amelyek nem mikroorganizmusok, és a növények vagy állatok előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárásokat, melyek

⁸ Az 1938-ban alakult ASSINSEL Szövetség a 2002. évi közgyűlésén hozott határozat alapján egyesült az 1915-ben alapított Nemzetközi Vetőmagszövetséggel (FIS), és így jött létre a Nemzetközi Vetőmag Szövetség (International Seed Federation – ISF).

⁹ Lásd: 1983. évi 14. törvényerejű rendelet az új növényfajták oltalmára létesült Nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről és a 2002. évi LI. törvény az új növényfajták oltalmára létesült Nemzetközi Egyezmény Genfben 1991. március 19-én felülvizsgált szövegének kihirdetéséről.

¹⁰ Kihirdette az 1998. évi IX. törvény.

eltérnek a nem-biológiai és mikrobiológiai eljárásoktól. A Tagok biztosítják azonban a növényfajták oltalmát szabadalommal vagy hatékony *sui generis* rendszerrel vagy ezek bármely kombinációjával.”

3. A növényfajta-oltalom hazai szabályozása

3.1. A növényfajta-szabadalomtól a *sui generis* növényfajta-oltalomig

Magyarországon a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény hatálybalépésétől, 1970. január 1-jétől kezdődően valamennyi növényfajta és állatfajta szabadalmaztatható volt. A hazai szabályozás már az 1968-ban hatályba lépett UPOV-egyezmény rendelkezéseivel összhangban, a találmányokra vonatkozó általános szabályoktól eltérően a növényfajták szabadalmi oltalmára speciális szabályokat határozott meg, anélkül, hogy az oltalmat növényfajta-oltalomnak nevezte volna.

A növényfajták szabadalmi oltalmának szabályozásával kapcsolatban említést kell tenni arról, hogy a növényfajták köztermesztésbe vételének előfeltételét jelentő állami elismerés szabályozása ebben az időszakban – érdekesen az UPOV-egyezményhez való 1983. évi csatlakozásunktól kezdődően – oltalmi tartalmú rendelkezéseket is meghatározott.¹¹ E rendelkezések alapján gyakorlatilag a növényfajták állami elismerésére vonatkozó szabályokat a szakma növényfajta-oltalomként értelmezte. Az állami elismerési rendszerhez kapcsolódó oltalmi tartalmú szabályok ugyan több módosítással, de lényegében hatályban voltak a növényfajták állami elismeréséről, valamint a szaporítóanyagok előállításáról és forgalomba hozataláról szóló 2003. évi LII. törvény hatálybalépéséig. A 2003. évi LII. törvény megszüntette a fajtahasználati díj és a fajtajutalék képzésének szabályait.

A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: 1995. évi XXXIII. törvény) a hatálybalépésekor nem hozott alapvető változást a növényfajták szabadalmi oltalmának szabályozásában. Az 1995. évi XXXIII. törvény 2002. évi módosítása 2003. január 1-jén lépett hatályba. Az új szabályozás az UPOV-egyezmény 1991.

¹¹ Az 1990. előtti években az állami elismerésre vonatkozó szabályozás egy érdekes jogfejlődésen ment keresztül. A szabályozás kezdetben csak a nemesítőket megillető jutalmazásra vonatkozott. A szabályok 1980 előtt még csak a nemesítőt életében megillető jutalékot tették lehetővé. A növénynemesítők részéről igényként merült fel, hogy a nemesítőt megillető jutalom örökölheto legyen, ha a növényfajta a nemesítő halálát követően is köztermesztésben van. Így az 1980-ban kialakított szabályozás már egy nemesítői és fajtafenntartói hányadból álló fajtajutalékról rendelkezett, amelynek nemesítői hányada örökölhetoé vált. A fajtafenntartót a fajtafenntartói hányad illette meg. Érdekes módon hazánk 1983. évi UPOV-csatlakozását követően egészült ki ez a szabályozás szinte oltalmi tartalmú rendelkezésekkel, amelyeknek egy lényeges eleme a fajtahasználati díj bevezetése volt. A jogszabályok részletes rendelkezéseket tartalmaztak a fajtajutalék, majd 1984-től kezdődően a fajtahasználati díj igénylésére, számítására és kifizetésére. A fajtahasználati díj fizetésének szabályait alapvetően megváltoztatta az 1996. évi vetőmagtörvény. Az 1996. évi szabályozás megszüntette a fajtahasználati díj képzésének jogszabályban meghatározott előírását, annak mértékét a forgalmazó és a nemesítő közötti szerződésre bízta.

évi szövegéhez való csatlakozással egyidejűleg önálló iparjogvédelmi oltalmi formaként szabályozta a növényfajta-oltalmat.¹² Az 1995. évi XXXIII. törvény a növényfajta-oltalomra vonatkozó anyagi jogi szabályokat az UPOV-egyezmény, valamint a közösségi növényfajta-oltalom rendelkezéseinek megfelelően szabályozza. Így ezeket a szabályokat részletesen a 4–7. pont tartalmazza.

3.2. A nemzeti növényfajta-oltalom és a közösségi növényfajta-oltalom viszonya

A közösségi növényfajta-oltalmi jogokról szóló, 1994. július 27-i 2100/94/EK tanácsi rendelet (a továbbiakban: 2100/94/EK rendelet)¹³ nem zárja ki a nemzeti növényfajta-oltalmat, de kizárja azt, hogy ugyanazon növényfajta egyidejűleg közösségi és nemzeti növényfajta-oltalom vagy szabadalmi oltalom alatt álljon. A halmozott oltalom tilalmára vonatkozó rendelkezés értelmében a közösségi növényfajta-oltalom jogosultja nem gyakorolhatja a nemzeti növényfajta-oltalomból vagy szabadalmi oltalomból eredő jogait a közösségi növényfajta-oltalom fennállásának időtartama alatt. A közösségi növényfajta-oltalom időtartama alatt a nemzeti növényfajta-oltalom szünetel. A nemzeti növényfajta-oltalom felélesztését kérheti az oltalom jogosultja a közösségi növényfajta-oltalom megszűnésétől számított három hónapon belül a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalától. Ez a határidő jogvesztő. A nemzeti növényfajta-oltalom a közösségi növényfajta-oltalom megszűnésének napját követő napon a törvény erejénél fogva megszűnik, ha a jogosult nem kérte a felélesztést.

4. A közösségi növényfajta-oltalom

A közösségi növényfajta-oltalomról szóló rendelet első tervezetét 1990. szeptember 28-án tették közzé, annak megvitatását azonban elhalasztották tekintettel az UPOV-egyezmény módosítására irányuló 1991. évi diplomáciai konferenciára. Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege irányadó volt az egységes oltalmat jelentő közösségi növényfajta-oltalom szabályozása szempontjából.

A 2100/94/EK rendelet 1994. szeptember 1-jén, míg a rendeletnek a közösségi növényfajta-oltalomra vonatkozó anyagi jogi szabályai, valamint a Közöségi Növényfajta-hivatal előtti eljárásra vonatkozó szabályai 1995. április 27-én léptek hatályba. A 2100/94/EK rendelet meghatározza a közösségi növényfajta-oltalomra vonatkozó anyagi jogi és eljárásjogi szabályokat, valamint a Közöségi Növényfajta-hivatal jogállását, feladatait és szervezetét.

¹² A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvényt módosító 2002. évi XXXIX. törvény.

¹³ 2100/1994/EK rendelet 3. cikk, 92. cikk, valamint az 1995. évi XXXIII. törvény 115/B. §.

A közösségi növényfajta-oltalmi rendszer sikerességét az oltalom iránti bejelentések és az érvényes oltalmak száma is igazolja.¹⁴

Közösségi növényfajta-oltalomban az a növényfajta részesülhet, amely új, megkülönböztethető, egynemű, állandó és bejegyezhető fajtanévvel rendelkezik.¹⁵

4.1. A növényfajta újdonsága

A növényfajtákra vonatkozó újdonság követelménye eltér a szabadalmi jogban ismert általános újdonság fogalmától. A növényfajta újdonságát ugyanis csak az adott fajtának az eladásra felkínálása vagy kereskedelmi forgalomba hozatala ronthatja, ha arra a nemesítő vagy jogutódja hozzájárulásával került sor az elsőbbség napját megelőzően. A növényfajta új, ha a nemesítő vagy az ő hozzájárulásával bárki más a növényfajta szaporítóanyagát vagy terményét – a fajta hasznosítása céljából – nem adta el más személynek, vagy azzal más módon nem rendelkezett

- a) a bejelentési időpontot megelőző egy évnél korábban az Európai Unió területén vagy
- b) a bejelentési időpontot megelőzően négy évnél, fa vagy szőlő esetében hat évnél korábban az Európai Unió területén kívül.¹⁶

4.2. A növényfajta-oltalom biológiai feltételei

Az oltalom biológiai feltételeit, a megkülönböztethetőség (distinctness), egyneműség (uniformity), állandóság (stability) követelményének (a továbbiakban együtt: DUS-követelmények) való megfelelést fajtakísérletekben kell vizsgálni, és a fajta több szaporítási ciklusban bizonyított eredményeivel kell alátámasztani. A fajtakísérletek keretében mindazokat a fajtabélyegeket és tulajdonságokat vizsgálni kell, amelyek a DUS-követelmények megítéléséhez szükségesek.

A megkülönböztethetőség a bejelentési napon már közismert más fajtától határolja el a növényfajta. Az egyneműség a fajta egyedeinek „térbeli azonosságát”, vagyis az adott szaporítási táblán a fajta egyedeinek egyöntetűségét jelenti, míg az állandóság a fajtajellemzők időbeli, a szaporítási ciklusokat követően megmaradó azonosságát jelenti.

Megkülönböztethető a növényfajta, ha egy adott genotípusból vagy genotípusok kombinációjából kifejeződött jellemzőiben egyértelműen eltér bármely más, a bejelentés napján közismert fajtától. Valamely növényfajta – a bejelentése napjától – közismert különösen akkor, ha

¹⁴ 1995-től kezdődően 81 562 kérelmet nyújtottak be, és 65 104 növényfajta-oltalmat adott meg a hivatal, jelenleg 30 940 érvényes növényfajta-oltalom van. 1996 óta a megadott növényfajta-oltalmak száma: dísznövények: 33 358; szántóföldi növények: 18 640; zöldségfélék: 9623; gyümölcsök: 3483.

¹⁵ 2100/94/EK rendelet 6. cikk.

¹⁶ 2100/94/EK rendelet 10. cikk.

- a) a növényfajta-oltalom tárgya volt vagy növényfajta-oltalomra vonatkozó hivatalos nyilvántartásba vették;
- b) arra vonatkozóan növényfajta-oltalom megadása vagy hivatalos nyilvántartásba való bejegyzése iránt kérelmet nyújtottak be, amennyiben a növényfajta-oltalom megadását vagy a fajtának a hivatalos nyilvántartásba történő bejegyzését eredményezi.¹⁷

Az a fajta *tekinthető egyneműnek*, amelynek egyedei a megkülönböztethetőség vizsgálatánál alapul vett, valamint a fajtaleírásban alkalmazott egyéb kifejeződött jellemzőikben azonosak a szaporítás során figyelembe vehető olyan változásokkal, amelyeknek a bekövetkezésére számítani lehet.¹⁸

A fajta akkor *tekinthető állandónak*, ha egyedeinek a megkülönböztethetőség vizsgálatánál figyelembe vett, illetve a fajtaleírásban alkalmazott egyéb kifejeződött jellemzői az ismételt szaporítás után vagy – meghatározott szaporítási ciklus esetén – minden szaporítási ciklus végén változatlanok maradnak.¹⁹

4.3. A fajtanévre vonatkozó szabályok

A Közösségi Növényfajta-hivatal először egy irányelvet adott ki, amelyben részletezte a fajtanév követelményeit,²⁰ és a 2100/94/EK rendelet alapján adatbázist készített a fajtanevekről.

2021-ben lépett hatályba a mezőgazdasági növényfajok és zöldségfajok fajtaelnevezésének alkalmasságáról és a 637/2009/EK rendelet hatályaon kívül helyezéséről szóló, 2021. március 3-i (EU) 2021/384 bizottsági végrehajtási rendelet [a továbbiakban: (EU) 2021/384 rendelet]. A rendeletet 2022. január 1-jétől kell alkalmazni.

A 2021/384 rendelet értelmében ha a fajtaelnevezéssel kapcsolatban nem merül fel jogi akadály, alkalmasnak kell tekinteni a növényfajta azonosítására. A fajtanévnek az Európai Unió területén való használatának akadályát képezi harmadik félnek – a fajtanév nyilvántartásba vétele előtt – egy vagy több tagállamban bejegyzett védjegyoltalom és uniós védjegyoltalom vagy az agrártermékek földrajzi árujelzőinek uniós oltalma alapján fennálló elsőbbségi joga.²¹

- a) A védjegyekre vonatkozó jogi akadály érvényesítésének feltétele, hogy a védjegyjogosult kifogást nyújtson be a fajtaelnevezés EU területén való használata ellen, és az illetékes hatóság helyt adjon a kifogásnak. A fajtanév használatának jogi akadály megszűnik, ha a védjegyjogosult írásbeli hozzájárulást ad a fajtanév használatához, amennyiben az nem téveszti meg a nyilvánosságot a termék valódi származásával kapcsolatban.

¹⁷ 2100/94/EK rendelet 7. cikk.

¹⁸ 2100/94/EK rendelet 8. cikk.

¹⁹ 2100/94/EK rendelet 9. cikk.

²⁰ Lásd a Közösségi Növényfajta-hivatal honlapján a fajtanév-adatbázist: <https://online.plantvarieties.eu/>.

²¹ (EU) 2021/384 rendelet 3. cikk.

- b) A földrajzi árujelzőkre vonatkozó jogi akadály akkor áll fenn, ha a fajta elnevezése sérti a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek, a borászati termékek, a szeszes italok uniós oltalom alatt álló földrajzi árujelzőinek az oltalmát.

A Közösségi Növényfajta-hivatal a tagállamok, az UPOV és az OECD együttműködésével létrehozott, szabadon kutatható fajtanév-adatbázisa 1,5 millió fajtanevet tartalmaz 74 országból. Az adatbázis tartalmazza a közösségi növényfajta-oltalom és a nemzeti fajtaoltalom alatt álló fajták nevét, a közösségi fajtajegyzékekben és a nemzeti fajtajegyzékekben lévő fajták nevét, a mindennapi áruforgalomban használt megjelöléseket és a 31. osztályban lajstromozott uniós védjegyeket.

Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövegének 20. cikke előírja, hogy egy növényfajtát valamennyi szerződő félhez ugyanazzal a fajtanévvel kell bejelenteni.

5. A közösségi növényfajta-oltalom időtartama

A közösségi növényfajta-oltalom időtartama az oltalom megadásának évét követő

- a) 30. naptári év végéig tart szőlők és fák esetében,
- b) 25. naptári év végéig tart egyéb növények esetében.

A közösségi növényfajta-oltalom a lejárta előtt megszűnik, ha a jogosult a Közösségi Növényfajta-hivatalhoz írásban benyújtott nyilatkozatban lemond az oltalomról.

A 2100/94/EK rendelet²² lehetővé teszi, hogy a Bizottság kezdeményezése alapján a Tanács minősített többséggel, meghatározott nemzetségek és fajok esetében elrendelje az oltalom időtartamának további öt évvel történő meghosszabbítását. E jogával élve a Tanács öt évvel meghosszabbította

- a) a burgonya²³ oltalmi idejét a megadástól számított 30. naptári év végéig a burgonya-termesztés szakmai nehézségei miatti hosszú távú kutatási tevékenység iránti igényre figyelemmel, továbbá
- b) az *Asparagus officinalis* L. faj és a virághagymák oltalmi idejét a megadástól számított 30. naptári év végéig, valamint a fásszárú bogyós gyümölcsűek és a fásszárú dísznövények fajcsoportjai fajtáinak²⁴ oltalmi idejét a megadástól számított 35. naptári év végéig, mivel a felsorolt növényfajok esetében a forgalmazáshoz szükséges növényálmány szaporítása több évet vesz igénybe.

A növényfajta-oltalom időtartama alatt az oltalom jogosultjának az 1238/95/EK rendelet alapján az oltalom megadásának napjától kezdve az oltalom időtartama alatt évenként 380 euró összegű *fenntartási díjat* kell fizetnie.

²² 2100/1994/EK rendelet 19. cikk (2) bekezdés.

²³ 2470/96/EK tanácsi rendelet (1996. december 17.) a burgonya tekintetében a közösségi növényfajta-oltalom oltalmi idejének meghosszabbításáról.

²⁴ (EU) 2021/1873 európai parlamenti és tanácsi rendelet (2021. október 20.) az *Asparagus officinalis* L. fajnak, valamint a virághagymák, a fásszárú bogyós gyümölcsűek és a fásszárú dísznövények fajcsoportjainak fajtáira vonatkozó közösségi növényfajta-oltalmi jogok időtartamának meghosszabbításáról.

6. A közösségi növényfajta-oltalom tartalma

6.1. A közösségi növényfajta-oltalom jogosultjának kizárólagos hasznosítási joga

A növényfajta-oltalomban részesített fajták esetében az oltalom jogosultját megilleti a növényfajta szaporítóanyagával való rendelkezési jog. A közösségi növényfajta-oltalom tartalmának szabályozása megegyezik az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege szerinti tartalommal. Mind az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege, mind a 2100/94/EK rendelet a nemesítői jog érvényesíthetőségét lépcsőzetesen határozza meg. A növényfajta-oltalom jogosultja csak szintenként érvényesítheti a jogait, és csak akkor léphet a következő szintre, ha az előző szinten nem tudta érvényesíteni a rendelkezési jogát.

Első szinten a nemesítő hozzájárulása szükséges az oltalom alatt álló növényfajta szaporítóanyagára vonatkozó meghatározott cselekményekhez (szaporítóanyag előállítása, szaporítás céljára való előkészítése, értékesítésre való felkínálása, értékesítése vagy egyéb forgalmazása, az EU-ból való kivitele, az EU-ba való behozatala, valamint a felsorolt bármelyik cselekmény céljából való raktáron tartása²⁵).

Második szinten az oltalom alatt álló növényfajta szaporítóanyagának jogosulatlan felhasználásából származó termény²⁶ (egész növények és növényi részek) tekintetében megvalósított cselekményekhez szükséges a nemesítő hozzájárulása abban az esetben, ha a nemesítőnek nem volt megfelelő lehetősége a nemesítői jogokat a szaporítóanyaggal kapcsolatban gyakorolni.

Harmadik szinten – a 2100/94/EK rendelet végrehajtására elfogadott szabályok alapján – egyes meghatározott esetekben a nemesítő hozzájárulása szükséges az oltalom alatt álló növényfajta szaporítóanyagának jogosulatlan felhasználásából származó termény jogosulatlan felhasználásával készült termékkel kapcsolatos cselekmények után abban az esetben, ha a nemesítőnek nem volt megfelelő lehetősége a nemesítői jogait a terménnyel kapcsolatban gyakorolni.²⁷

6.2. A lényegében származtatott fajta

A közösségi növényfajta-oltalom jogosultját megillető rendelkezési jog szabályait alkalmazni kell a *lényegében származtatott fajtákra*²⁸ is. Egy fajtát akkor kell alapvetően egy másik fajtából, a „kiindulási fajtából” származtatottnak tekinteni, ha olyan fajta, amely

- a) alapvetően a közösségi növényfajta-oltalom alatt álló fajtából származtatott fajta, ha az oltalom alatt álló fajta maga nem származtatott fajta;

²⁵ 2100/94/EK rendelet 13. cikk (2) bekezdés.

²⁶ 2100/94/EK rendelet 13. cikk (3) bekezdés.

²⁷ 2100/94/EK rendelet 13. cikk (4) bekezdés.

²⁸ 2100/94/EK rendelet 13. cikk (5)–(7) bekezdés.

- b) az oltalom alatt álló fajtától nem megkülönböztethető fajta;
- c) a fajta előállításához az oltalom alatt álló fajta ismételt felhasználására van szükség.

Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege vezette be a lényegében származtatott fajtára vonatkozó szabályozást. Ez a rendelkezés a növényfajta-oltalom tartalmát a szabadalmi oltalomhoz közelítette. A növényfajta-oltalom sajátossága a nemesítői kedvezmény, egy oltalom alatt álló fajta szabad felhasználása kiindulási fajtaként. Ezért a növényfajta-oltalom esetében a szabadalmi oltalomtól eltérően nem jött létre egy függőségi helyzet a felhasználó, már oltalom alatt álló fajta és a nemesítés eredményeként keletkezett új fajta között. A növényfajta-oltalom kiterjesztése a lényegében származtatott fajtára a kezdetektől fogva ellentmondásos és vitatott volt. Ez a kérdés jogi és technikai vonatkozásban, valamint a szaporítóanyagok szempontjából is kihívást jelent.²⁹ Az új nemesítési eljárások eredményeként létrejöhetnek olyan fajták, amelyek lényegében származtatottak, pontosan megkülönböztethetőek (pl. valamilyen fenotípusos jellemzőben), de genetikailag egyeznek. A lényegében származtatott fajták kérdését a géntechnológiai nemesítés fejlődése, eredményei, a géntechnológiával nemesített növények iparjogvédelmi oltalma tükrében kell értelmezni.

7. A közösségi növényfajta-oltalmi jogok hatályának korlátai

A 2100/94/EK rendelet értelmében a közösségi növényfajta-oltalom nem terjed ki a magánjellegű, nem kereskedelmi célú tevékenységekre és a kísérleti célú tevékenységekre, továbbá a más növényfajták nemesítésének, felfedezésének és kifejlesztésének céljára való tevékenységekre.

7.1. A nemesítői kedvezmény

A növényfajta-oltalom és a szabadalmi oltalom tartalma közötti alapvető különbség az új növényfajták létrehozását elősegítő nemesítői kedvezmény³⁰ jogintézménye. A nemesítői kedvezmény teszi lehetővé, hogy egy növényfajta-oltalom alatt álló növényfajta felhasználható a jogosult engedélye nélkül kutatási célra, illetve kiinduló alapanyagként új növényfajta előállítására. A nemesítői kedvezmény csak egyszeri felhasználást jelent. A 2100/94/EK rendelet az UPOV-egyezmény 1991. évi szövegének megfelelően szabályozza a nemesítői kedvezmény jogintézményét.³¹

²⁹ Michael A. Kock: Essentially Derived Varieties in View of New Breeding Technologies – Plant Breeders' Rights at Crossroads. GRUR International, 70. évf. 1. sz., 2021, p. 11–27.

³⁰ Az UPOV-egyezmény 1978. évi szövege 5. cikkének (3) bekezdése szerint nem szükséges a nemesítő hozzájárulása ahhoz, hogy egy oltalom alatt álló fajtát további fajták előállítása céljából kiinduló alapanyagként felhasználjanak. Azonban ha az új fajta előállításához folyamatosan fel kell használni ezt a kiinduló fajtát, akkor már szükséges a nemesítői hozzájárulás.

³¹ 2100/94/EK rendelet 15. cikk.

A növényfajták nemesítése mindig egy létező biológiai anyagon alapul, és ezért igényli a növényi alapanyag liberális használatát. A nemesítőnek független lehetőséget kell kapnia arra, hogy akár a versenytársa tulajdonában lévő oltalom alatt álló növényfajta anyagát felhasználhassa a saját jövőbeni nemesítési céljaira és a létrehozott új fajtát pedig forgalomba hozhassa, pl. a két fajta keresztezésével előállítja az új fajtát. Az UPOV-egyezmény növényfajta-oltalmi rendszerének „lelke” a nemesítői kedvezmény.³²

7.2. A mezőgazdasági mentesség

A *mezőgazdasági mentesség*, más néven a saját célú vetőmag-felhasználás kérdésének szabályozása a mezőgazdasági termelés szempontjából alapvető kérdés. A saját célú vetőmag-felhasználás körének szabályozását az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege opcionális kivételként a tagállamokra bízta. A közösségi növényfajta-oltalmi szabályozás azonban e kérdés agrárpolitikai jelentőségére figyelemmel részletesen meghatározta a gazdáknak a visszavetett vetőmaghoz való jogát, az ún. mezőgazdasági mentességet (farm-save-seed).

Az uniós szabályozás elsődleges célja, hogy a mezőgazdasági mentesség gyakorlására, valamint a jogdíjak megállapítására és beszedésére egy hatékony, mindegyik fél érdekeit egyaránt szem előtt tartó rendszert biztosítson. Fontos szempont, hogy a rendszer összességében ösztönözze a fémzárolt, minőségi vetőmag használatát, elősegítse az élelmiszerbiztonsághoz szükséges nyomon követhetőséget, és hozzájáruljon a K+F-fejlesztésekhez, illetve a szellemi tulajdon védelméhez. A jogosultaknak fizetendő díjak beszedése és megfelelő elosztása biztos háttérrel teremthet a folyamatos nemesítői munkához, az új növényfajták előállításához és minősítéséhez.

A 2100/94/EK rendelet és az 1768/95/EK rendelet³³ részletesen szabályozza a mezőgazdasági mentesség gyakorlásának a feltételeit, és a szabályok alkalmazását elősegítő, a nemzeti sajátosságokhoz illeszkedő szabályok létrehozását teszi lehetővé a tagállamok számára.³⁴

Kizárólag a 2100/94/EK rendeletben felsorolt növényfajokhoz (takarmánynövények, gabonafélék, burgonya, olaj- és rostonövények) tartozó növényfajták³⁵ esetében lehetséges a betakarított termés saját célú felhasználása. A termés vetés céljára feldolgozható a terme-

³² Dr. Peter Lange: Patentierungsverbot für Pflanzensorten zur Entscheidung der technischen Beschwerdekammer 3.3.4. vom Februar 1995. GRUR International, 1996, 65. évf. 5. sz., p. 587.

³³ 1768/95/EK bizottsági rendelet (1995. július 24.) a közösségi növényfajta-oltalomról szóló 2100/94/EK tanácsi rendelet 14. cikkének (3) bekezdésében biztosított mezőgazdasági mentesség végrehajtási szabályairól.

³⁴ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi. XXXIII. törvény 109/A–109/C. § rendelkezik a nemzeti növényfajta-oltalom esetében érvényesíthető díjigényről.

³⁵ A 2100/94/EK rendelet 14. cikke csak a következő 21 növényfaj (Portugália esetében 22 növényfaj) esetében teszi lehetővé a saját célú felhasználást a hibrid és a szintetikus fajták kivételével: takarmánynövények (csicseriborsó, sárga csillagfűrt, lucerna, takarmányborsó, alexandriai here, perzsa here, lóbab, lednek, Portugália esetében olaszperje), gabonafélék (zab, árpa, rizs, madárköles, rozs, tritikalé, búza, durumbúza, tönkölybúza), burgonya, olajnövények, len (olajrepcé, réparepcé, lenmag, kivéve rostlen).

lő által vagy szolgáltatás keretében más által. A saját célú felhasználásra vonatkozóan nem lehet mennyiségi korlátozást előírni a mezőgazdasági termelő birtokigényeihez szükséges mértékig.

A 92 tonna gabona termesztéséhez szükséges területnél nem nagyobb területen növény-termesztést folytató mezőgazdasági kistermelők nem kötelezhetők licenrdíj fizetésére.

A mezőgazdasági kistermelőnek nem minősülő minden más termelő köteles méltányos díjat fizetni a jogosultnak a hasznosítás fejében, a díjfizetés mértéke alacsonyabb, mint az adott területen ugyanazon oltalom alatt álló fajta esetében a szaporítóanyag engedélyezett előállításáért felszámított licenrdíj. A közösségi növényfajta-oltalom jogosultjainak felelőssége figyelemmel kíséri a 2100/94/EK rendeletben előírt szabályok betartását; az ellenőrzéshez nem kérhetik hivatalos szervek együttműködését.

7.2.1. A mezőgazdasági mentességhez kapcsolódó adatszolgáltatási kötelezettség

A mezőgazdasági termelők és a feldolgozást végző szolgáltatók kötelesek a jogosultat – kérelemre – a közösségi növényfajta-oltalom alatt álló növényfajta vonatkozásában tájékoztatni a termény hasznosításáról és annak mennyiségéről. Az adatokról a mezőgazdasági termelés ellenőrzésében részt vevő hatóságok is nyújthatnak tájékoztatást, amennyiben azokhoz feladataik szokásos teljesítése során, külön fáradság és költség nélkül jutottak.

Az Európai Unió Bíróságának a *Schulin-ügyben* (C-305/00) 2003. április 10-én hozott ítélete megállapította, hogy a fajtaoltalom jogosultja csak akkor jogosult a mezőgazdasági termelőtől adatszolgáltatást kérni, ha valamilyen bizonyossággal rendelkezik arról, hogy a mezőgazdasági termelő igénybe vette a mezőgazdasági kedvezményt.³⁶

Az Európai Unió Bíróságának a *Brangewitz-ügyben* (C-336/02) 2004. február 17-én hozott ítélete a vetőmag-feldolgozók adatszolgáltatási kötelezettségére vonatkozik. Ez az ítélet is kimondta, hogy a közösségi növényfajta-oltalom jogosultja nem kérhet adatszolgáltatást a feldolgozótól, ha nem rendelkezik valamilyen támponttal arról, hogy a feldolgozó a jogosultnak a közösségi növényfajta-oltalommal védett fajtájának termését dolgozta fel utántermesztési célra.³⁷

³⁶ Az Európai Unió Bíróságának a *Schulin-ügyben* (C-305/00) hozott ítélete szerint „a 2100/94/EK rendelet 14. cikke végrehajtására kiadott 1768/95/EK rendelet 8. cikkében foglaltakat nem lehet úgy értelmezni, hogy a rendelet megadja a közösségi növényfajta-oltalom jogosultjának azt a jogot, hogy a mezőgazdasági termelőtől információt követeljen, ha nem rendelkezik bizonyítékkal arról, hogy a mezőgazdasági termelő a 2100/94/EK rendelet 14. cikkének (2) bekezdésében meghatározott növényfajok körébe tartozó növényfajtát elvetette a saját gazdaságában”.

³⁷ Az Európai Unió Bíróságának a *Brangewitz-ügyben* (C-336/02) 2004. február 17-én hozott ítélete alapján „a 2100/94/EK tanácsi rendelet 14. cikke (3) bekezdésének hatodik albekezdése és azzal összefüggésben az 1768/95/EK bizottsági rendelet 9. cikke alapján a közösségi fajtaoltalom jogosultja nem jogosult adatszolgáltatást kérni a feldolgozótól, ha nem rendelkezik valamilyen támponttal arról, hogy a feldolgozó a jogosultnak a közösségi növényfajta-oltalommal védett fajtájának termését dolgozta fel utántermesztési célra”.

8. A növényfajta-oltalomból eredő jogérvényesítés szabályai

8.1. A közösségi növényfajta-oltalom bitorlása

A 2100/94/EK rendelet szerint a közösségi növényfajta-oltalmi jog bitorlását valósítja meg az, aki a közösségi növényfajta-oltalom alatt álló

- a) növényfajta szaporítóanyagának jogosulatlan előállításával vagy forgalmazásával megsérti az oltalom jogosultjának az oltalomból eredő elsődleges jogait,³⁸
- b) növényfajta vagy annak szaporítóanyagát az EU területén mások részére kereskedelmi céllal felajánlja vagy rendelkezésre bocsátja, és a fajtanevet nem a 2100/94/EK rendelet előírásainak megfelelően használja, vagy e tevékenységével összefüggésben nem közli a fajtanevet a hatóság, a vásárló vagy bármely más jogos érdekekkel rendelkező személy kérésére,³⁹
- c) növényfajta fajtanevének használatával kapcsolatban megsérti a használatra vonatkozó korlátozó szabályt.⁴⁰ A közösségi növényfajta-oltalom alatt álló növényfajta neve, vagy valamely tagállamban, vagy az UPOV valamely tagállamában, nemzeti oltalom alatt álló növényfajta neve vagy azzal összetéveszthető más megjelölés nem használható az EU területén sem az azonos növényrendszertani faj másik fajtájával, sem a Közöségi Növényfajta-hivatal közleményében közzétett közeli rokonfajok fajtájával kapcsolatban, sem az ilyen fajta szaporítóanyagának megjelölésére.

Az előző bekezdés a)–c) pontban felsorolt bitorlás szándékos vagy gondatlan elkövetése esetén az elkövető kártérítésre kötelezhető. A kártérítés kevésbé súlyos gondatlanság esetén a gondatlanság mértékével arányban csökkenthető a bitorlást elkövető személy által elért haszon értékéig. A jogosult megfelelő kártérítést követelhet a közösségi növényfajta-oltalmi bejelentés közzététele és az oltalommegadás közötti időszakban jogosulatlanul elkövetett cselekmények miatt.⁴¹ A közösségi növényfajta-oltalom bitorlásának esetei növényfajonként különbözőek. A szántóföldi növények esetében problémát jelent a saját célra felhasznált visszavetett vetőmag mennyiségével kapcsolatos adatszolgáltatás. Ez akadályozza a csökkentett mértékű licencdíj érvényesítését. A dísznövény- és a zöldségfajták esetében pedig a szaporítóanyag-előállítás, pl. az oltalom alatt álló növényfajták illegális szaporítóanyag-előállításának kérdése nagyon lényeges.

³⁸ 2100/94/EK rendelet 94. cikk (1) bekezdés a) pont.

³⁹ 2100/94/EK rendelet 94. cikk (1) bekezdés b) pont.

⁴⁰ 2100/94/EK rendelet 94. cikk (1) bekezdés c) pont.

⁴¹ 2100/94/EK rendelet 94–95. cikk.

8.2. A Nadorcott-ügy

A közösségi növényfajta-oltalom jogérvényesítésével kapcsolatban említést kell tenni a Nadorcott-ügyről. Az Európai Unió Bírósága a C-176/18. számú és a C-186/18. számú előzetes döntéshozatali ügyben hozott ítélete jelentős a bejelentés közzététele és az oltalom megadása közötti időszakban érvényesíthető nemesítői jogokkal,⁴² a szaporítóanyag és a termés értelmezésével, valamint a jogérvényesítés elévülési idejével kapcsolatban.

A Spanyolországban nemesített Nadorcott mandarinfajtát 1995-ben jelentették be közösségi növényfajta-oltalom iránt, a bejelentést 1996. február 24-én tette közzé a Közösségi Növényfajta-hivatal. A DUS-vizsgálat fásszárú növények esetében rendkívül hosszú. A Nadorcott mandarinfajta 2006-ban kapta meg a közösségi növényfajta-oltalmat.

A bejelentés közzétételét követő 10 éves átmenti időszakban a nemesítő engedélyezte faiskoláknak a szaporítóanyag előállítását. A szaporítóanyagot 30 faiskolában állították elő, és 700 mezőgazdasági termelő vásárolt facsemetét. Összesen 1 millió gyümölcsfát ültettek el. A Nadorcott magas profitot eredményező, kiváló tulajdonságokkal rendelkező fajta.⁴³ A bejelentés közzététele és a növényfajta-oltalom megadása közötti átmeneti időszakban⁴⁴ megvalósított jogosulatlan hasznosítás miatt a nemesítő 650 bírósági eljárást kezdeményezett Spanyolországban. Az ügyek 40%-ában a mezőgazdasági termelők szaporítóanyagot is előállítottak a faiskolában vásárolt facsemetéről.

Az Európai Unió Bírósága C-176/18. számú ítélete szerint a növényfajta-oltalmi jogok lépcsőzetes érvényesíthetőségére figyelemmel a bejelentés közzététele és a növényfajta-oltalom megadása közötti időszakban a faiskolákban elültetett növényfajta szaporítóanyagként nem használható termését nem lehet úgy tekinteni, hogy annak szaporítóanyagához jogosulatlanul jutottak hozzá. Az ítélet kimondta, hogy az oltalom megadását követően a szaporítóanyagként nem használható termés betakarítására irányuló tevékenységhez a közösségi növényfajta-oltalom jogosultjának hozzájárulása csak akkor szükséges, ha a terményhez a fajtaösszetevők jogosulatlan felhasználásával jutottak, és a jogosultnak nem volt megfelelő alkalma az említett fajtaösszetevőkkel kapcsolatos jogainak gyakorlására.

Az Európai Unió Bírósága a bejelentés közzététele és a növényfajta-oltalom megadása közötti időszakban elkövetett jogsértésekre vonatkozó jogérvényesítés elévülési idejére vonatkozóan a C-186/18. számú ítéletében kimondta, hogy a hároméves elévülési idő akkor kezdődik meg, amikor „egyrészt a közösségi növényfajtaoltalmat jogerősen megadták, másrészt a közösségi növényfajtaoltalom jogosultja tudomást szerzett e cselekmény fenn-

⁴² 2100/94/EK rendelet 95–96. cikk.

⁴³ *Pedro Ten Alonso*: The Nadorcott case C-176/18 CJEU's decision. Consequences for legal practice and challenges. Az UPOV 2021. május 27-én megrendezett szemináriuma a szaporítóanyag és a termés értelmezéséről.

⁴⁴ A spanyol szabályozás szerint a bejelentés közzététele és az oltalom megadása közötti átmeneti időszakban a licencdíj 50%-át lehet érvényesíteni.

állásáról és elkövetőjének kilétéről”. A közösségi növényfajta-oltalom alatt álló növényfajta bitorlása esetén csak azok a kereseti igények évülnek el, amelyeket több mint három évvel azután terjesztettek elő, hogy egyrészt a közösségi növényfajtaoltalmat jogerősen megadták, másrészt a jogosult tudomást szerzett a bitorló cselekmények összességét alkotó minden egyes cselekményről és azok elkövetőjének kilétéről.⁴⁵

A Nadorcott-ügy, valamint a dísznövényekkel és virágokkal kapcsolatos más ügyek rámutatnak a nemesítői jogok szabályozásának hiányosságára, az egyes növényfajok közötti különbségekre, a szaporítóanyag és a termés egységes fogalommeghatározásának hiányára.

Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege nem tartalmazza sem a szaporítóanyag, sem a termés fogalmát, ezért az egyes tagállamok nemzeti szabályozása eltérő ezekkel a fogalmakkal kapcsolatban. A gyümölcsök és a dísznövények esetében az érték önmagában nem a növény szaporítóanyaga, hanem a gyümölcs, a cserepes vagy vágott virág. A szaporítóanyag és a termés a szántóföldi növények (pl. búza, kukorica) esetében azonos, míg a fásszárú növényeknél, virágoknál ez nem ilyen egyértelmű. A kertészeti növények nemesítői hátrányt szenvednek a nemesítői jogok lépcsőzetes érvényesítésére vonatkozó szabály miatt. Prof. dr. Joseph Straus álláspontja szerint „nincs jogi és gazdasági érv a gyümölcs- és dísznövény-innovációk megkülönböztetésére a technológia más innovációitól. Szükséges a szántóföldi növények és a kertészeti növények közötti különbségétel.”⁴⁶

9. A Községi Növényfajta-hivatal

A Községi Növényfajta-hivatal (Community Plant Variety Office, CPVO) székhelye Franciaországban, Angers-ban van. A Községi Növényfajta-hivatal az igazgatótanács hozzájárulásával megbízhat nemzeti hivatalokat igazgatási feladatok ellátásával, és e célból a tagállamok hozzájárulásával fiókhivatalokat hozhat létre.⁴⁷

A Községi Növényfajta-hivatal hatáskörébe tartozik a közösségi növényfajta-oltalom iránti kérelmek elbírálása, a közösségi növényfajta-oltalom lajstromozása, a közösségi növényfajta-oltalmi jogok semmisnek nyilvánítása, törlése, kényszerengedélyek megadása.

10. A közösségi növényfajta-oltalom iránti bejelentés

A közösségi növényfajta-oltalom iránti bejelentést bármely természetes vagy jogi személy, illetve a vonatkozó szabályok szerint jogi személynek minősülő szervezet benyújthat. A be-

⁴⁵ 2100/94/EK rendelet 94–96. cikk.

⁴⁶ The CIOPORA CHRONICLE UPOV 1991 30 Years after 34.

⁴⁷ 2100/1994/EK rendelet 30. cikk.

jelentést közösen is benyújthatják.⁴⁸ A kérelmeket és a szükséges iratokat az Európai Unió bármely hivatalos nyelvén be lehet nyújtani közvetlenül a Közösségi Növényfajta-hivatalhoz vagy egy nemzeti hivatalhoz – Magyarországon az SZTNH-hoz.⁴⁹ A növényfajta-oltalom lajstromozásáról szóló határozatot a benyújtott kérelemben használt nyelven kell elkészíteni.

A kérelemnek tartalmaznia kell a kérelmezőre (a nemesítőre), adott esetben az eljárási képviselőre vonatkozó adatokat, továbbá a bejelentett növényfajta-ra vonatkozó technikai kérdőívet, amely a fajtakísérlethez szükséges. A bejelentett fajta-ra vonatkozó adatoknak tartalmazniuk kell, hogy a fajta géntechnológiával módosított szervezet-e, továbbá a fajta nemesítésének, felfedezésének vagy kifejlesztésének földrajzi helyét. A bejelentésben nyilatkozni kell arról is, hogy a bejelentett fajta hatályos nemzeti növényfajta-oltalom vagy az Európai Unión belül érvényes szabadalmi oltalom alatt áll-e.

A Közösségi Növényfajta-hivatal a kérelmet először alaki szempontból vizsgálja. Az *alaki vizsgálat* részét képezi a bejelentőnek a bejelentés megtételére való jogosultságának vizsgálata, továbbá hogy a bejelentés megfelel-e a vonatkozó előírásoknak, és tartalmazza-e a következő adatokat: a fajta növényrendszertani azonosítása, ideiglenes megjelölése, szakmai leírása, földrajzi eredete, esetleges korábbi forgalmazására vonatkozó adatok, a fajta-ra vonatkozó egyéb adatok. Az alaki vizsgálat kiterjed az elsőbbségi igény vizsgálatára és a bejelentési díj megfizetésének ellenőrzésére.

A Közösségi Növényfajta-hivatal elismervényt ad a kérelmezőnek a közvetlenül, illetve a nemzeti hivatalokon vagy fiókhivatalokon keresztül benyújtott, az előírásoknak megfelelő, hiánytalan bejelentések kézhezvételéről. Ez az elismervény tartalmazza a nyilvántartási számot, a kézhez vett okiratok számát, valamint a bejelentés napját. A Közösségi Növényfajta-hivatal hiányos kérelmek esetén *hiánypótlásra* hívja fel a kérelmezőt. A hiánypótlás nemteljesítése a kérelem elutasítását eredményezi. A Közösségi Növényfajta-hivatal a hiánytalan bejelentést közzéteszi a honlapján megjelenő hivatalos lapjában.

10.1. A kérelem érdemi vizsgálata, fajtakísérletek

Az érdemi vizsgálat keretébe tartozik annak vizsgálata, hogy a fajta a közösségi növényfajta-oltalom tárgyát képezi-e, újnak minősül-e, a bejelentő jogosult-e a bejelentés benyújtására. A Közösségi Növényfajta-hivatal vizsgálja a bejelentett fajtanév megfelelőségét is.

⁴⁸ A bejelentés benyújtására vonatkozó szabályokat a 15/2008/EK tanácsi rendelet egyszerűsítette. A korábbi szabályok előírták, hogy a bejelentés benyújtására az a természetes személy jogosult, aki az EU tagállamának vagy az UPOV tagállamának állampolgára, vagy ott lakóhellyel rendelkezik, illetve az a jogi személy, akinek ilyen tagállamban van székhelye vagy telephelye.

⁴⁹ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995 évi XXXIII. törvény XIV/B. Fejezete tartalmazza a közösségi növényfajta-oltalomra vonatkozó rendelkezéseket.

Ha az érdemi vizsgálat során megállapítást nyer, hogy az újdonság szempontjából nincs akadálya az oltalom megadásának, akkor sor kerülhet a fajtakísérletre. Az oltalom iránt bejelentett fajta fajtaleírásában meghatározott tulajdonságait a megkülönböztethetőség, az egyneműség és az állandóság követelményének (DUS) való megfelelés szempontjából *fajtakísérletekben* kell vizsgálni.

A Közösségi Növényfajta-hivatal más hivatalt is megbízhat a fajtakísérletek végzésével, vagy fiókhivatalt hozhat létre, ha nincs az adott növényfajhoz tartozó fajta szakmai vizsgálótára kijelölt vizsgálóhivatal. A szakmai vizsgálatot legalább egy tagállamban el kell végezni.

A 874/2009/EK rendelet szabályozza a Közösségi Növényfajta-hivatal és a vizsgálóhivatalok közötti együttműködést. Az egyes tagállamok meghatározott növényfajok vizsgálatára specializálódtak. A fajtakísérleteket a Közösségi Növényfajta-hivatal figyelemmel kíséri, és ellenőrzi a vizsgálati parcellákat, a vizsgálatok módszereit. A vizsgálóhivatalnak adatszolgáltatást és az egyes termesztési időszakokról időszakos jelentést kell benyújtania. A rendelet meghatározza a vizsgálati jelentések alaki követelményeit is.

A Közösségi Növényfajta-hivatal és a tagállamok nemzeti növényfajta-oltalmi hivatalai – megkeresés alapján – adminisztratív segítséget nyújtanak egymásnak az oltalom iránt bejelentett fajta DUS-vizsgálatáról készített összes vizsgálati jelentés átadásával.⁵⁰ A Közösségi Növényfajta-hivatal rendelkezik a szakmai vizsgálat eredményével, a vizsgálóhivatal azt más célra csak a Közösségi Növényfajta-hivatal engedélyével használhatja fel.

A Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal⁵¹ (a továbbiakban: NÉBIH) a kijelölt vizsgálóhivatal a közösségi növényfajta-oltalom iránt bejelentett mintegy 140 növényfaj, illetve botanikai taxon⁵² (szántóföldi, kertészeti, zöldség- és dísznövények, valamint gyümölcsök) fajtái esetében. A NÉBIH-nek meg kell felelnie a Közösségi Növényfajta-hivatal által meghatározott minőségbiztosítási feltételeknek, akkreditált vizsgálóhivatalnak kell lennie. A NÉBIH kétoldalú megállapodások alapján is végez DUS-vizsgálatokat pl. Csehország részére valamennyi napraforgófajta esetében.

A Közösségi Növényfajta-hivatal háromévente ellenőrzi a minőségbiztosítási feltételek teljesítését.

⁵⁰ 2100/1994/EK rendelet 53. cikk, valamint a 874/2009/EK bizottsági rendelet (2009. szeptember 17.) a Közösségi Növényfajta-hivatal előtti eljárások tekintetében a 2100/94/EK tanácsi rendelet alkalmazására vonatkozó végrehajtási szabályok megállapításáról.

⁵¹ A növényfajta-oltalomhoz, illetve az állami elismeréshez szükséges fajtakísérletek elvégzése a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal hatáskörébe tartozik.

⁵² A szám évről évre változik, mivel a nemesítők egyre több fajból állítanak elő fajtát. Amikor a Közösségi Növényfajta-hivatal olyan fajról kap bejelentést, amiből korábban még nem volt bejelentés, akkor az adott faj vizsgálata iránt pályázatot ír ki a vizsgálóhivatalok részére, és ha van köztük olyan oltalom iránti faj, amit a NÉBIH már ismer, akkor adott esetben azt megpályázza, így bővül a fajok listája.

11. Községi növényfajta-oltalom – szabadalom – biotechnológia

A növényfajta-oltalom és a növényi szabadalmak kérdésköre elválaszthatatlan a biológia és a biotechnológia területén végbement fejlődéstől, az új növényfajták nemesítési módszereinek fejlődésétől.

Nemesítő munka eredményeként különösen keresztezéssel és szelekcióval jön létre az új növényfajta. A molekuláris nemesítés nem képes helyettesíteni a hagyományos növény-nemesítési módszereket. A GMO-növényfajták általában a köztermesztésben lévő legjobb növényfajták genetikailag módosított változatai. A GMO-növényfajták fajtafenntartása, valamint szaporítóanyagként való felhasználása továbbra is igényli a hagyományos nemesítési módszereket.⁵³

Az UPOV-egyezmény egyik meghatározó szabálya volt az ún. „kettős oltalom tilalma”, amely kizárta, hogy egy tagállam ugyanazon növénytani nemzetség vagy faj vonatkozásában mind a növényfajta-oltalmat, mind a szabadalmi oltalmat lehetővé tegye. Az 1991. évi módosítást előkészítő hosszas szakmai viták egyik lényeges kérdése volt a kettős oltalom. Az UPOV-egyezmény 1991. évi szövege már nem tartalmazza a kettős oltalom tilalmát, és nem rendelkezik a szabadalom és a növényfajta-oltalom viszonyáról sem.

A szabadalmi oltalom és a növényfajta-oltalom között alapvető eltérés, hogy

- a) növényfajta-oltalom iránt csak egy növényfajtát lehet bejelenteni, míg szabadalmi oltalom iránt egy meghatározott tulajdonsággal rendelkező növénycsoportot lehet bejelenteni, pl. gyökérgolyva-rezisztens káposztafélék;
- b) a szabadalmi oltalom tartalmát az igénypontok határozzák meg. Egy meghatározott tulajdonsággal rendelkező növénycsoport szabadalmi oltalma esetében az igénypontok kiterjednek a nemesítési eljárásra, a nemesítési módszerekre, az előállított meghatározott tulajdonsággal rendelkező növényre, a növények szaporítóanyagára, a szaporítóanyag előállítására, a növény termésére;
- c) a növényfajta-oltalom esetében a jogosultat egy lépcsőzetesen érvényesíthető nemesítői jog illeti meg a szabadalmi oltalom tágan értelmezhető igénypontjaival szemben.

A növényfajta-oltalom szempontjából meghatározó az Európai Szabadalmi Egyezmény⁵⁴ 53. cikkének b) pontja, amely kizárja a növényfajtákat és a lényegében biológiai eljárásokat a szabadalmi oltalomból. Az 53. cikk b) pontja szerint „nem részesülhet európai szabadalmi oltalomban növény- vagy állatfajta, valamint a növények vagy állatok előállítására szolgáló *lényegében biológiai eljárás*”. E rendelkezés azonban a mikrobiológiai eljárásokra és az ilyen eljárásokkal előállított termékekre nem alkalmazható.

⁵³ Heszký László: A növényi géntechnológia elmélete és gyakorlata. Vetőmag, 1999. 3. sz., p. 4.

⁵⁴ Az Európai Szabadalmi Egyezmény 1973. október 5-én, az Európai Szabadalmak Engedélyezéséről Münchenben aláírt egyezmény 1977. október 5-én lépett hatályba.

A biotechnológiai találmányok oltalmáról szóló, 1998. július 6-ai, 98/44/EK irányelvnek⁵⁵ (a továbbiakban: 98/44/EK irányelv) különös jelentőséget adott, hogy az Európai Szabadalmi Hivatal igazgatótanácsa 1999. június 16-án kiegészítette az Európai Szabadalmi Egyezmény Végrehajtási Szabályzatát a biotechnológiai találmányokra vonatkozó VI. fejezettel, amely a 98/44/EK irányelvnek megfelelő szabályokat tartalmazta. Ezek a szabályok 1999. szeptember 1-én léptek hatályba. Az Európai Szabadalmi Hivatal ezzel a rendelkezéssel gyakorlatilag kiterjesztette egy uniós jogi aktus hatályát az Európai Unió kívüli államokra, az Európai Szabadalmi Egyezmény tagállamaira.

Az Európai Szabadalmi Egyezmény Végrehajtási Szabályzatának 98/44/EK irányelvnek megfelelő szabályai utat nyitottak a tágon értelmezett igénypontú növény szabadalmi oltalomnak.

A szabadalmi oltalom iránt bejelentett biotechnológiai találmány esetében a feltaláló a technikai jelleget hangsúlyozta. Az Európai Szabadalmi Hivatal az egyes nemesítési eljárásokat – az emberi beavatkozás eredményeként – számos bejelentés esetében nem minősítette a szabadalmi oltalmat kizáró lényegében biológiai eljárásnak, és több olyan bejelentés esetében adott európai szabadalmi oltalmat, amelyben a találmány marker alapú szelekciót, klónozási eljárást, géntechnológiai manipulációt, az adott egyed nemének kiválasztására vonatkozó eljárást tartalmazott. Az Európai Szabadalmi Hivatal a növénycsoportra vonatkozó szabadalmi oltalmat széles tartalmú igénypontokkal adta meg.

Az igénypontok széles értelmezési lehetősége és stratégiai használata egy teljesen átláthatatlan szabadalomterülethez vezetett. Az igénypontok alapján egy adott növényfajtát akár több szabadalom is érinthet, illetve egy szabadalmi oltalom több növényfajta vonatkozásában érvényes. Ezért az Európai Vetőmagszövetség létrehozta az ún. PINTO adatbázist,⁵⁶ amelyben kutathatók a növényfajtákra vonatkozó szabadalmi oltalmak.

Az európai szabadalmakkal szemben nemcsak a civil szervezetek részéről, hanem a COPA COGECA, a Német Szövetségi Gyűlés, a holland parlament, valamint az Európai Parlament részéről megfogalmazódó kritikák az Európai Szabadalmi Hivatal elbírálási gyakorlatában is változást hoztak. Ez az alapvető változás rámutat arra, hogy a biotechnológia fejlődésével a jogi fogalmak, a „lényegében biológiai eljárás”, illetve a találmány „műszaki jellege” közötti határ mennyire átjárhatóvá válik. A hagyományos nemesítési eljárások is emberi beavatkozással hoztak létre új fajtákat. A szelekció, a hibridizáció, a mesterségesen előidézett mutáció is feltételezi az emberi beavatkozást. Napjainkra nyilvánvalóvá vált, hogy a biotechnológiai találmányok esetében egy növénycsoport szabadalmi oltalma iránti bejelentésnél nem lehet túlzottan megengedően értelmezni a „növénycsoport” fogalmát,

⁵⁵ Lásd: Kókai-Kunné dr. Szabó Ágnes Katalin: A növényfajta-oltalomtól az eredetvédelemig. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2021, p. 177–227, valamint Keserű Barna Arnold: A biológiai találmányok jogi védelme: <http://ijoten.hu/szocikk/a-biologiai-talalmanyok-jogi-vedelme>.

⁵⁶ <https://www.euroseeds.eu/pinto-patent-information-and-transparency-on-line/>.

és nem fogadhatók el a túl tág „a nemesítéstől az asztalig” terjedő igénypontok (nemesítési módszerek, eljárások, szaporítóanyag, termés, termék).

12. Az egységes hatályú európai szabadalom

Az egységes hatályú európai szabadalom olyan európai szabadalom, amely az 1257/2012/EU rendelet alapján egységes hatállyal rendelkezik az abban részt vevő tagállamokban.⁵⁷ Az egységes hatályú európai szabadalmi rendszer csak azokra az EU-államokra terjed ki, amelyek ratifikálják az Egységes Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodást. 17 EU-tagállam a részese az egységes hatályú európai szabadalmi rendszernek. Ez az oltalom az egyes tagállamokban nemzeti oltalomként él. Magyarország nem részese az egységes európai szabadalmi rendszernek.⁵⁸

A nemesítői kedvezményt és a mezőgazdasági mentességet az egységes hatályú európai szabadalom szabályozása is tartalmazza, bár nem a vonatkozó uniós rendeletben, hanem az Egységes Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás 27. cikkében. E cikkbe került bele a biológiai anyagok más növényfajták nemesítésére, felfedezésére és kifejlesztésére történő használatára vonatkozó korlátozás is.

Az egységes hatályú európai szabadalommal kapcsolatos rendeletek európai parlamenti tárgyalása során vita volt a nemesítői kedvezmény szabályozásának indokoltságáról. A rendelet tervezetének 8. cikke ugyanis az egységes hatályú európai szabadalom korlátai között nem tartalmazta a nemesítői kedvezményt. Ugyanakkor a 8. cikk *h)* pontja tartalmazta a mezőgazdasági mentességet a 2100/94/EK rendelet 14. cikkére való utalással. Az Európai Vetőmag Szövetség 2012 tavaszán a nemesítői kedvezmény szabályozása érdekében lépett fel, és ezt a kezdeményezést a Magyar Növény-nemesítők Egyesülete is támogatta.

Az Egységes Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás 27. cikke értelmében a növényfajták vonatkozásában a szabadalom által biztosított jogok nem terjednek ki többek között

- a) a magánjellegű, nem kereskedelmi céllal folytatott tevékenységekre,
- b) a szabadalmazott találmány tárgyával kapcsolatos, kísérleti céllal folytatott tevékenységekre,
- c) a más növényfajták nemesítésére, felfedezésére és kifejlesztésére használt biológiai anyagokra,
- d) a saját célú vetőmag, illetve szaporítóanyag felhasználására a 2100/94/EK rendelet 14. cikkében meghatározott mértékben és feltételekkel (mezőgazdasági mentesség).

⁵⁷ 2023. június 1-jén lajstromozták az első egységes hatályú európai szabadalmat.

⁵⁸ Az Alkotmánybíróság X/1514/2017. határozata alapján nem hirdethető ki az egységes hatályú, megerősített szabadalmi együttműködés keretében aláírt Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó megállapodás. Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdés *a)* pontjába ütközőnek találta az Európai Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás ratifikálását.

A szabadalmi oltalommal védett növénycsoportba tartozó fajták szaporítóanyagát csak fajtaként, fajtanevvel lehet forgalmazni a vonatkozó jogszabályok szerint. A növényfajtának szerepelniük kell a nemzeti fajtajegyzékekben vagy az Európai Unió Közös Fajtajegyzékében. A géntechnológiával módosított növényfajták termesztése külön engedélyezési eljáráshoz kötött. Magyarországon tilos géntechnológiával módosított növényfajtát termeszteni. Az Alaptörvény a Szabadság és felelősség részben, a XX. cikkben deklarálja a testi és lelki egészséghez való jogot. E jog érvényesülését Magyarország többek között a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

13. Az új nemesítési technikák

Az Európai Unió Bíróságának a C-528/16. számú előzetes döntéshozatali ügyben hozott ítéletében a Bíróság – a növény-nemesítők nagy várakozásától eltérően – géntechnológiával módosított szervezetnek minősítette a mutagenézis technikával létrehozott gyomirtó szerekkel szemben ellenálló repcefajtákat. A C-528/16. számú előzetes döntéshozatali ügy⁵⁹ e repcefajták termesztésének és forgalmazásának betiltására vonatkozott. Az ítélet kapcsán kibontakozó széles körű szakmai vita rámutatott arra, hogy az informatika, a biotechnológia, a géntechnológia, a szintetikus biológia, az élettudományok területén megvalósuló folyamatos és gyors technikai fejlődés újabb és újabb jogalkalmazási, jogalkotási kérdéseket vet fel.

Ezért az Európai Unió Tanácsa 2019/1904 tanácsi határozatával⁶⁰ felkérte a Bizottságot, hogy 2021. április 30-ig készítsen egy tanulmányt az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállásáról a C-526/16. számú ügyben hozott ítéletre tekintettel, valamint tegyen javaslatot vagy tájékoztassa a Tanácsot a szükséges intézkedésekről.

Az Európai Bizottság 2021. április 29-én tette közzé „Az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállásáról a Bíróság a C-526/16. ügyben hozott ítéletére tekintettel” című tanulmányt.⁶¹

⁵⁹ Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet Franciaország Államtanácsa 2016 októberében terjesztette elő az Európai Unió Bíróságához a Confédération paysanne (a mezőgazdasági kisvállalkozók érdekeit védő francia mezőgazdasági szakszervezet), nyolc környezetvédelemmel és a GMO-k által jelentett veszélyekkel kapcsolatos tájékoztatással foglalkozó egyesület, valamint Franciaország miniszterelnöke és a mezőgazdasági, élelmiszer-ipari és erdőügyi minisztere között folyamatban lévő jogvitában. A Confédération paysanne és a nyolc másik egyesület vitatta a francia környezetvédelmi törvénynek a 2001/18/EK irányelvet átültető rendelkezését.

⁶⁰ A Tanács (EU) 2019/1904 határozata (2019. november 8.) a Bizottságnak a Bíróság a C-526/16. számú ügyben hozott ítéletére tekintettel az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállásáról szóló tanulmány és – amennyiben a tanulmány eredményeire tekintettel annak helye van – javaslat benyújtására való felkérésről.

⁶¹ SWD (2021)92.

A tanulmány „új génkezelési technikának” tekintette a növények genetikai anyagának megváltoztatására 2001 óta kifejlesztett nemesítési technikákat. A tanulmány szerint eltérő eredmények érhetők el a különböző génkezelési technikákkal. Az új génkezelési technikával előállított, a betegségekkel, a környezet- és az éghajlatváltozás hatásaival szemben ellenállóbb, magasabb tápértékekkel rendelkező, kevesebb növényvédő szer felhasználását igénylő növényfajták hozzájárulhatnak a fenntartható élelmiszerrendszerekhez.

A tanulmány megállapítja, hogy a géntechnológiával módosított szervezetek kibocsátásának engedélyezésére vonatkozó, 2001-ben kialakított, hatályos szabályozás nem alkalmas az egyes új génkezelési technikák alkalmazásával előállított növényfajták termesztésének szabályozására. A hatályos uniós jogi normákat a tudományos technikai fejlődéshez kell igazítani.

Az Európai Bizottság 2023-ban tette közzé az egyes új génkezelési technikák útján nyert növényekről és a belőlük származó élelmiszerekről és takarmányokról, valamint a 2017/625 rendelet módosításáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendelet tervezetét. A tervezet az új génkezelési technikával előállított növényeket két csoportba sorolja. Az első csoportba a természetben előforduló vagy hagyományos nemesítéssel előállítható, célzott mutagenézis vagy ciszgenézis útján előállított növények tartoznak. Ezeket a növényeket a „hagyományos” növényekhez hasonlóan kell kezelni, és nincs szükség engedélyezési eljárásra, kockázatértékelésre. Ezekről a növényekről egy átláthatósági nyilvántartást hoznak létre. A második csoportba az új génkezelési technikával előállított, engedélyköteles növények tartoznak, amelyek esetében alkalmazni kell a nyomonkövethetőség és a GMO-kra vonatkozó jelölés követelményeit.